

H

Huishoudstructuur en Arbeidsmarkt

Hoofdstuk 7

Karen Geurts

In wat volgt analyseren we de arbeidsmarktsituatie van de Vlaamse bevolking naar gezinstype. We maken een onderscheid tussen alleenstaanden, alleenstaande ouders, gehuwden of samenwonenden zonder kinderen en gehuwden of samenwonenden met kinderen.

We gaan na of de aard van het huishouden een onderscheidende factor is in de mate waarin Vlamingen actief zijn op de arbeidsmarkt. Tevens bekijken we of er zich in de loop van de jaren '90 grondige wijzigingen hebben voorgedaan wat betreft de arbeidssituatie naar huishoudtype.¹

1 *Veranderingen in de huishoudstructuur*

Anno 1999 telt Vlaanderen 2,4 miljoen huishoudens. De gemiddelde grootte van het huishouden is in de voorbije decennia fors gedaald: van 3,3 personen in 1961 tot 2,5 in 1999 (zie tabel B.30). Het Vlaamse gezin blijft daarmee het grootste van het rijk. Ter vergelijking: in het Brussels Gewest telt een gemiddeld huishouden vandaag nog amper 2 personen.

Grote Vlaamse gezinnen werden de voorbije decennia alsmear zeldzamer. Deze trend heeft zich de laatste jaren nog verscherpt: in de loop van de jaren '90 is enkel een toename vast te stellen bij de zeer kleine huishoudens (met één of twee personen). Alle andere huishoudkernen, vanaf drie personen, vertonen een dalende tendens.

¹ De hier gebruikte gegevens werden verwerkt in het kader van een project rond een internationaal vergelijkende analyse van de arbeidssituatie van de bevolking. Dit project loopt o.l.v. Walter Van Dongen in het kader van een samenwerkingsverband tussen het Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudieën en het Steunpunt WAV.

De groei van de kleine huishoudens is vooreerst op rekening te schrijven van de *eenpersoons-huishoudens*: sinds 1970 is het aantal alleenstaanden zonder kinderen haast verdrievoudigd. Momenteel leeft meer dan één op acht volwassen Vlamingen (+18 jaar) alleen. Verder blijft ook het aantal *koppels zonder (inwonende) kinderen* gestaag toenemen. Meer dan één op vier Vlamingen boven de 18 jaar leeft samen met een partner maar zonder kinderen. Ten slotte kende het aantal *eenoudergezinnen* de voorbije decennia een opmerkelijke toename. In dertig jaar is hun aantal verdubbeld en vandaag is dit het snelst groeiende gezinstype. Het aandeel van de alleenstaande ouders blijft echter beperkt tot minder dan 5% van de volwassen Vlamingen.

Het huishoudtype dat al enige tijd aan belang inboet, is *het klassieke gezin met kinderen*. Vooral in de loop van het laatste decennium is het aantal echtparen met kinderen sterk teruggelopen. Dit neemt niet weg dat het traditionele gezin de meest voorkomende samenlevingsvorm blijft in Vlaanderen: één op drie volwassenen leeft samen met een partner en kinderen. De evolutie naar alsmear kleinere huishoudens is ook hier onmiskenbaar: in 82% van de gezinnen bestaat de kroost nog slechts uit één of twee kinderen.

2 Arbeidsmarktpositie van volwassenen (25-49 jaar) volgens huishoudtype, geslacht en onderwijsniveau

De werkzaamheid en werkloosheid van mannen en vrouwen tussen 25 en 49 jaar worden in de volgende paragrafen belicht vanuit het perspectief van de huishoudstructuur, het geslacht en het onderwijsniveau². Het groot aantal personen in deze leeftijdscategorie laat een dergelijke gedetailleerde analyse toe. Bij de jongeren en de ouderen is het aantal individuen te gering en beperken we ons tot een analyse naar de kenmerken huishoudtype en geslacht.

2.1 **■** Vaders met kinderen vaak aan het werk ...

Hfdst. 2 De globale analyse van de werkzaamheid naar geslacht en leeftijd toont aan dat volwassen mannen in de leeftijdscategorie 25-49 jaar een quasi volledige werkzaamheid bereiken. Wanneer we deze groep echter indelen naar de gezinssituatie waarin zij leven, blijkt dat dit beeld

2 Voor de definiëring van de verschillende huishoudtypes, zie de methodologische bijlage.

enigszins genuanceerd kan worden: de werkzaamheidsgraad van alleenstaande mannen bijvoorbeeld, ligt beduidend lager dan die van mannen uit andere gezinstypen.

Tabel 7.1

Werkzaamheids- en werkloosheidsgraad van de bevolking (25-49 jaar, exclusief studenten), naar geslacht, onderwijsniveau en huishoudtype (Vlaams Gewest; 1999)

	Werkzaamheidsgraad*				Werkloosheidsgraad*			
	Laag- geschool	Midden- geschool	Hoog- geschool	Totaal	Laag- geschool	Midden- geschool	Hoog- geschool	Totaal
Mannen								
Alleenstaand zonder kinderen	73,0	88,7	(92,6)	83,5	(17,6)	8,5	(6,1)	11,3
Alleenstaand met kinderen	–	–	–	(90,7)	–	–	–	(5,0)
Koppel zonder kinderen	89,6	95,4	96,6	93,7	5,8	2,8	2,0	3,6
Koppel met kinderen	90,8	97,6	98,6	95,7	5,4	1,3	0,8	2,4
met 1 kind	93,3	98,0	98,8	96,4	3,5	1,1	0,5	1,9
met 2 kinderen	91,6	98,0	98,5	96,3	5,5	1,2	0,7	2,3
met 3 of meer kinderen	83,0	95,8	98,5	93,0	9,6	1,9	1,3	3,9
Ander huishouden	81,5	92,1	96,7	89,0	6,0	3,8	2,1	4,2
Totaal	86,2	95,3	97,4	92,7	7,0	2,8	1,8	3,9
Vrouwen								
Alleenstaand zonder kinderen	(62,8)	80,6	(95,3)	82,9	20,8	(10,6)	2,2	8,7
Alleenstaand met kinderen	49,9	(72,2)	(83,5)	65,6	(35,3)	(18,5)	(9,7)	22,6
Koppel zonder kinderen	63,6	84,2	92,9	80,2	(13,4)	5,0	4,4	7,2
Koppel met kinderen	57,6	78,3	88,7	76,0	10,5	5,8	2,2	5,5
met 1 kind	64,9	82,4	91,6	79,3	9,6	5,6	1,4	5,4
met 2 kinderen	59,8	80,4	90,5	78,9	(10,5)	5,0	2,0	4,9
met 3 of meer kinderen	(37,9)	(61,6)	(81,5)	63,0	(13,9)	(9,1)	3,6	7,2
Ander huishouden	47,2	74,2	86,7	65,0	(10,5)	(5,9)	6,0	7,5
Totaal	55,7	78,3	89,5	74,6	14,0	6,7	3,4	7,4

* de werkzaamheids- en werkloosheidsgraad worden hier op een andere manier berekend dan in de basistabel van dit Jaarboek (zie methodologie bij dit hoofdstuk).

* de cijfers tussen haakjes zijn louter indicatief: ze geven wel een juiste indicatie van de werkzaamheid/werkloosheid in deze groep ten opzichte van de andere onderwijsniveaus en gezinstypen, maar mogen niet als exacte cijfers geïnterpreteerd worden.

Bron: NIS EAK (Bewerking Steunpunt WAV)

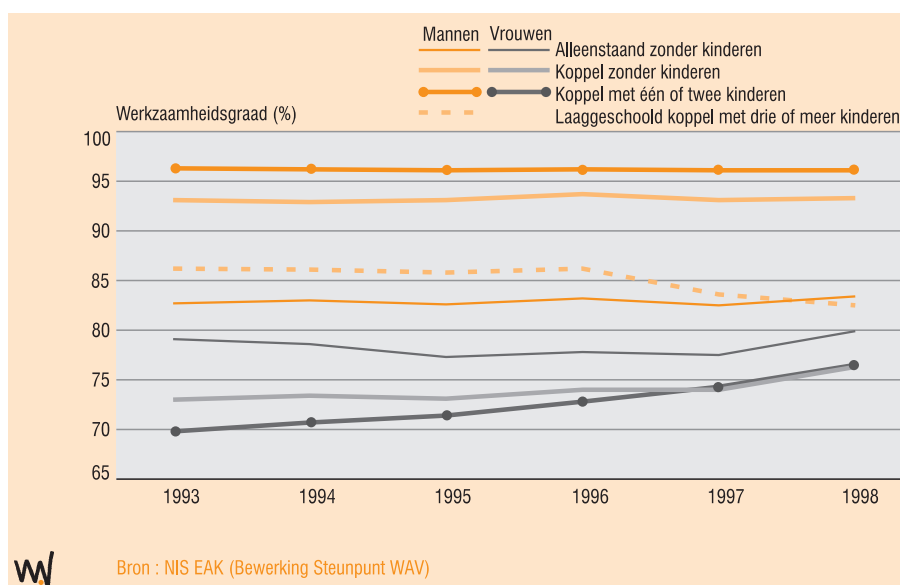
De meest werkzame bevolkingsgroep bestaat uit mannen die samenwonen met een partner en één of meerdere kinderen ten laste hebben. De werkzaamheidsgraad bedraagt in deze groep 96% en werkloosheid komt er nauwelijks voor. Iets minder vaak aan het werk zijn mannen die deel uitmaken van een koppel zonder kinderen: de werkzaamheidsgraad ligt hier 2 ppn. lager dan bij mannen met kinderen. Alleenstaande mannen tussen 25 en 49 jaar nemen een veel minder gunstige positie in op de arbeidsmarkt dan hun gehuwde of samen-

wonende leeftijdgenoten: de werkzaamheidsgraad van deze groep ligt meer dan 10 ppn. lager (83%) terwijl de werkloosheid er met 11% opmerkelijk hoog is.

De kloof tussen de arbeidsmarktpositie van alleenstaanden en van mannen met een partner (al dan niet met kinderen) manifesteert zich op alle onderwijsniveaus. De verschillen zijn echter veel groter bij laaggeschoolden dan bij hooggeschoolden.³ Zo is bij hooggeschoolde mannen het onderscheid tussen de werkzaamheid van alleenstaanden en koppels weliswaar onmiskenbaar, maar blijft het vrij beperkt. Bij laaggeschoolden daarentegen is 91% van de mannen met een partner aan het werk tegenover slechts 73% van de alleenstaanden en terwijl de werkloosheidsgraad van de eerste groep met 5% relatief laag is, loopt deze in de tweede groep op tot een veelvoud hiervan.

Figuur 7.1

Evolutie van de werkzaamheidsgraad van de bevolking (25-49 jaar, exclusief studenten), naar geslacht en huishoudtype (Vlaams Gewest; gemiddelden 1993-1998)

Dat bepaalde verschillen tussen de gezinstypes versterkt worden naarmate het onderwijsniveau van de leden lager ligt, is een conclusie waartoe we verder in dit hoofdstuk vaker zullen

³ Over de groeiende socio-economische kloof tussen laag- en hooggeschoolden zie CANTILLON B. en MARX I., *Naar een sociaal doelmatig tewerkstellingsbeleid*, Koning Boudewijnstichting, Brussel, 1995.

len komen. Een aantal verschillen tussen de huishoudtypen komen zelfs pas aan het licht wanneer we het onderwijsniveau in de analyse betrekken. Zo blijkt bijvoorbeeld dat gehuwde of samenwonende vaders met drie of meer kinderen zich in een minder gunstige arbeidsmarktpositie bevinden dan de groep mannen die slechts één of twee kinderen ten laste hebben. Bij hooggeschoolden is dit niet of nauwelijks het geval, bij mannen met een diploma secundair onderwijs wordt dit patroon al iets duidelijker, en bij laaggeschoolde vaders is het des te opmerkelijker: in deze laatste groep ligt de werkzaamheidsgraad van mannen met drie of meer kinderen ten laste zo'n 10 ppn. lager en de werkloosheidsgraad twee tot drie maal hoger dan die van mannen met slechts één of twee kinderen.

Tijdens het voorbije decennium bleef de arbeidsmarktpositie van mannen tussen 25 en 49 jaar, ingedeeld naar gezinstype, vrij constant. Enkel de situatie van de groep laaggeschoolde vaders, samenwonend met een partner en drie of meer kinderen, verslechterde merkbaar in verhouding tot de situatie van mannen in andere huishoudens. Dit gezinstype behoort hierdoor meer en meer tot de huishoudens die een relatief zwakke positie innemen op de arbeidsmarkt.

2.2 ■ ■ *... en ook moeders blijven vandaag niet lang meer thuis*

De arbeidsmarktpositie van volwassen vrouwen (25-49 jaar), gezien vanuit het perspectief van hun gezinssituatie, vertoont een heel ander patroon dan dat van hun mannelijke leeftijdgenoten en was in de loop van de jaren '90 aan merkbare veranderingen onderhevig.

Waar de werkzaamheid van gehuwde of samenwonende mannen zonder kinderen een stuk hoger ligt dan die van de alleenstaanden en verder stijgt in de groep mannen met kinderen, verliep de arbeidsmarktpositie van vrouwen in het begin van de jaren '90 nog duidelijk volgens het tegenovergestelde patroon: gehuwde of samenwonende vrouwen zonder kinderen waren gemiddeld minder vaak aan het werk dan alleenstaanden en gezinsuitbreiding liep parallel met een dalende werkzaamheid. De globale stijging van de vrouwelijke werkzaamheidsgraad in de loop van de jaren '90 kwam vooral vrouwen ten goede in gezinssituaties waar de segregatie⁴ het grootst was: vrouwen met kinderen en in mindere mate samenwonende of gehuwde vrouwen zonder kinderen. De remmende invloed⁵ die het eerste en het tweede kind uitoefenden op de werkzaamheidsgraad van gehuwde of samenwonende vrouwen werd de

4 Onder segregatie verstaan we hier de sociale afzondering van vrouwen, meer bepaald met betrekking tot hun participatie op de arbeidsmarkt.

afgelopen tien jaar alsmat zwakker en is in 1999 bijna volledig geneutraliseerd. Dit betekent echter nog niet dat voor vrouwen het uitbouwen van een gezin gepaard gaat met een stijgende werkzaamheid, zoals dit voor hun partners het geval is. De kloof tussen de gemiddelde werkzaamheidsgraad van moeders en vaders bedraagt nog steeds zo'n 20 ppn.

Bovendien moet opgemerkt worden dat de hier gepresenteerde cijfers slechts een weergave zijn van het feit of vrouwen al dan niet aan het werk zijn. Of zij deeltijds of voltijds werken en hoeveel uren zij gemiddeld per week presteren, wordt hier niet geanalyseerd. Men mag aannemen dat het hoofdzakelijk vrouwen met (jonge) kinderen zijn die massaal gebruik maken van de talrijke formules van deeltijdarbeid (loopbaanonderbreking, ouderschapsverlof, verminderde arbeidsduur). De relatief hoge werkzaamheid in deze groep wordt in werkelijkheid dus genuanceerd door het lagere aantal arbeidsuren dat vrouwen met kinderen presteren in vergelijking met de groep zonder kinderen.

De verbeterde positie van gehuwde en samenwonende vrouwen op de arbeidsmarkt weerspiegelt zich niet alleen in een geleidelijke stijging van de werkzaamheid in deze groep maar, vanaf de tweede helft van de jaren '90, tevens in een sterke daling van de werkloosheid. Het zou echter verkeerd zijn een rechtstreeks verband te leggen tussen beide fenomenen: vrouwen die vanaf 1996 in grote getale uit de werkloosheid stroomden, hebben zich niet automatisch op de arbeidsmarkt begeven maar belandden voor een deel in de inactiviteit. Deze evolutie is mede het gevolg van het gevoerde schorsingsbeleid ten opzichte van langdurig werklozen (artikel 80).⁶ De schorsingen omwille van langdurige werkloosheid hebben enkel betrekking op samenwonenden die geen gezinshoofd zijn, waardoor de daling van de werkloosheid veel groter is bij vrouwen die samenwonen met een partner dan bij de alleenstaanden.

Kort samengevat ziet de arbeidsmarktpositie van vrouwen tussen 25 en 49 jaar, naar de gezinssituatie waarin zij leven er als volgt uit: vrouwen zonder kinderen (zowel alleenstaanden als vrouwen met een partner) hebben het vaakst een betaalde baan. De gemiddelde werkzaamheidsgraad van deze groep komt met 81% in de buurt van die van de mannelijke eenpersoonshuishoudens (83%). Wel loopt de werkloosheid van de alleenstaande vrouwen,

5 Dat hier sprake kan zijn van een causaal verband tussen de aanwezigheid van kinderen en de arbeidssituatie van de moeders, blijkt uit onderzoek zoals bijvoorbeeld: VAN DONGEN W., MALFAIT D. en PAUWELS K., *De dagelijkse puzzel 'gezin en arbeid'*, CBGS Monografie, 1995/2 en JACOBS Th., DUYSTERS A. en VANHERCK R., *Emancipatie en arbeid: in de schaduw van het kostwinnersgezin*, Centrum voor Vrouwenstudies, UIA, 1997.

6 Uit recent onderzoek blijkt dat slechts één op drie geschorsten Artikel 80, 15 maanden na de schorsing aan het werk is. Zie DE LATHOUWER L. en BOGAERTS K., *Schorsingen, een negatieve prikkel voor herintrede op de arbeidsmarkt?*, in *Nieuwsbrief van het Steunpunt WAV*, 2000/1-2, p. 127-134.

net als bij de alleenstaande mannen, vrij hoog op (9%). Bij laaggeschoolde vrouwen in de beroepsbevolking is zelfs één op vijf van de alleenstaanden op zoek naar werk.

Anno 1999 blijft het aandeel werkenden onder de vrouwen met één of twee kinderen nagenoeg op hetzelfde niveau als bij de vrouwen uit koppels zonder kinderen (80%): bij de moeders met één, respectievelijk twee kinderen daalt de werkzaamheidsgraad slechts lichtjes met 1 à 2 ppn. ten opzichte van de groep zonder kinderen. Bij de moeders met drie of meer kinderen maakt de werkzaamheidsgraad echter een diepe val en belandt op het laagste niveau dat vrouwen in deze leeftijdscategorie (25-49 jaar) kennen (63%).⁷ De arbeidsmarktpositie van vrouwen met een lage scholingsgraad verloopt op een iets andere manier: zij zijn het vaakst aan het werk op het ogenblik dat ze samenwonen met een partner en ten hoogste één kind ten laste hebben. Vanaf het tweede kind daalt de werkzaamheidsgraad in deze groep in versneld tempo.

De toenemende druk om thuis te blijven vanaf het tweede kind weegt duidelijk zwaarder op vrouwen naarmate hun onderwijsniveau daalt. Zo bedraagt voor hooggeschoolde moeders de daling van de werkzaamheidsgraad tussen het eerste en derde kind 'slechts' zo'n 10 ppn. Bij laaggeschoolden is deze daling twee tot drie maal zo groot, hetgeen neerkomt op een quasi halvering van de werkzaamheidsgraad in deze groep.

Alleenstaande moeders nemen in de leeftijdscategorie 25-49 jaar de meest kwetsbare positie in op de arbeidsmarkt. De werkzaamheidsgraad van deze groep ligt met 66% op een erg laag niveau; dit is slechts enkele procentpunten hoger dan die van de minst actieve groep vrouwen (gehuwd of samenwonend met 3 of meer kinderen). Bovendien is de werkloosheid in deze groep extreem hoog: bij de hooggeschoolden is één op tien van de alleenstaande moeders die zich aanbieden op de arbeidsmarkt werkzoekend terwijl dit bij laaggeschoolden oploopt tot één op drie.

⁷ Zoals hoger reeds vermeld wordt de kloof tussen een hoge en een lage werkzaamheid bij vrouwen genuanceerd door het groot aantal vrouwen dat deeltijds aan het werk is.

3 *Arbeidsmarktpositie van jongeren (15-24 jaar) volgens huishoudtype en geslacht*

De arbeidsmarktsituatie waarin jongeren⁸ zich bevinden, is veel minder gesegregeerd dan bij de volwassenen: de werkzaamheids- en werkloosheidsgraden van jonge vrouwen vertonen beduidend meer overeenkomst met die van jonge mannen dan in de andere leeftijdscategorieën het geval is. Toch blijft het verschil tussen de seksen een feit. Uit de analyse naar huishoudstructuur blijkt dat er ook bij de jongeren een nauw verband bestaat tussen segregatie en gezinsvorming.

Wat de eenpersoonshuishoudens betreft ziet de arbeidsdeelname van vrouwen en mannen er quasi identiek uit: alleenstaanden van beider kunne hebben in vier op vijf van de gevallen een betaalde baan en de werkloosheidsgraad ligt vrij hoog (tussen 15 en 20%). Hierbij moet opgemerkt worden dat het aandeel van de alleenstaanden in de totale populatie niet-studerende jongeren slechts 5% bedraagt. Dit heeft tot gevolg dat de hier gepresenteerde cijfers louter indicatief zijn voor de arbeidssituatie van deze groep. Wel blijkt uit de longitudinale analyse dat de hier beschreven positie van alleenstaande jongeren ten opzichte van de andere huishoudtypen in de loop van de jaren '90 constant blijft.

Terwijl de werkzaamheids- en werkloosheidspositie van alleenstaande vrouwen nauwelijks verschilt van die van alleenstaande mannen, vertoont de arbeidssituatie van koppels een ander beeld: vrouwen die samenwonen met een partner maar zonder kinderen zijn opvallend minder vaak aan het werk dan mannen in dezelfde gezinssituatie (resp. 81% tegenover 90%) en ze zijn tevens vaker werkzoekend (resp. 13% tegenover 9%). De kloof tussen beide seksen wordt groter wanneer een ouderpaar een of meerdere kinderen ten laste heeft.

8 In de leeftijdscategorie 15-24 jaar heeft de onderzochte populatie slechts betrekking op 36% van de niet-studerende jongeren (45% van de vrouwen en 28% van de mannen). De reden hiervoor is dat de overige 64% van de niet-studerende jongeren (55% van de vrouwen en 72% van de jonge mannen) in een gezinstype leeft dat niet ressorteert onder een van de vier hoofdcategorieën die hier worden beschreven. Dit wil zeggen dat zij deel uitmaken van een huishoudtype van minstens drie niet-studerende volwassenen (+18 jaar) of een gezin met oudere personen (+65 jaar). Het gaat hier hoofdzakelijk om jongeren die na hun studies bij de ouder(s) blijven inwonen.

Tabel 7.2

Werkzaamheids- en werkloosheidsgraad van de bevolking (exclusief studenten), naar geslacht, leeftijd en huishoudtype (Vlaams Gewest; 1999)

	Werkzaamheidsgraad*				Werkloosheidsgraad*			
	15-24** jaar	25-49 jaar	50-64 jaar	15-64 jaar	15-24** jaar	25-49 jaar	50-64 jaar	15-64 jaar
Mannen								
Alleenstaand zonder kinderen	(79,7)	83,5	37,2	68,6	(17,6)	11,3	(16,1)	13,0
Alleenstaand met kinderen	–	(90,7)	–	79,4	–	(5,0)	–	11,1
Koppel zonder kinderen	89,6	93,7	42,3	66,6	9,0	3,6	5,2	4,5
Koppel met kinderen	(69,0)	95,7	79,0	93,3	(25,6)	2,4	2,8	3,2
met 1 kind	(74,9)	96,4	78,0	93,0	(21,2)	1,9	1,5	2,7
met 2 kinderen	–	96,3	84,0	94,7	–	2,3	4,7	3,2
met 3 of meer kinderen	–	93,0	–	90,9	–	3,9	–	4,4
Ander huishouden	86,8	89,0	57,4	77,8	10,1	4,2	2,7	5,2
Totaal	84,5	92,7	50,9	79,8	12,7	3,9	4,9	5,2
Vrouwen								
Alleenstaand zonder kinderen	(82,9)	82,9	28,1	56,1	(15,3)	8,7	(13,3)	10,5
Alleenstaand met kinderen	–	65,6	(33,4)	62,1	–	22,6	–	23,5
Koppel zonder kinderen	80,6	80,2	25,0	52,1	12,6	7,2	7,0	7,8
Koppel met kinderen	54,7	76,0	(46,5)	73,8	28,4	5,5	6,3	6,3
met 1 kind	(61,0)	79,3	(44,8)	75,3	(25,3)	5,4	(8,1)	6,6
met 2 kinderen	–	78,9	(53,6)	77,3	–	4,9	(3,2)	5,5
met 3 of meer kinderen	–	63,0	–	62,0	–	7,2	–	7,6
Ander huishouden	77,5	65,0	22,6	49,4	17,4	7,5	5,8	9,9
Totaal	73,8	74,6	25,9	60,1	18,4	7,4	7,6	8,6

* de cijfers tussen haakjes zijn louter indicatief: ze geven wel een juiste indicatie van de werkzaamheid/werkloosheid in deze groep ten opzichte van de andere leeftijdscategorieën en gezinstypen, maar mogen niet als exacte cijfers geïnterpreteerd worden.

** omwille van de kleine aantallen wordt voor de jongeren het voortschrijdend gemiddelde 1997-1998-1999 genomen

Bron: NIS EAK (Bewerking Steunpunt WAV)

Wat echter het meest in het oog springt is dat de aanwezigheid van kinderen bij heel wat jonge ouders, zowel bij de moeders als bij de vaders, samengaat met een zwakke positie op de arbeidsmarkt. In tegenstelling tot de vrij stabiele arbeidssituatie waarin vrouwen tussen 25 en 49 jaar met één of twee kinderen zich bevinden, zien we dat de werkzaamheid van gehuwde of samenwonende vrouwen die jonger zijn dan 25 jaar en één kind ten laste hebben zo'n 20 ppn. lager ligt dan bij de vrouwen uit koppels zonder kinderen, terwijl de werkloosheidsgraad er dubbel zo hoog is. De positie van jonge vaders verloopt analoog met die van jonge moeders en staat in scherp contrast met de zeer gunstige arbeidsmarktsituatie van vaders tussen 25 en 49 jaar: de werkzaamheidsgraad van jonge vaders ligt meer dan 10 ppn. lager dan die van samenwonende mannen zonder kinderen en ook hier is de werkloosheid

dubbel zo hoog. Gemiddeld hebben slechts zes op tien jonge ouders een betaalde baan en is één op vier van hen die zich aanbieden op de arbeidsmarkt werkzoekend.⁹

4 Arbeidsmarktpositie van ouderen (50-64 jaar) volgens huishoudtype en geslacht

Hfdst. 2 Het is genoegzaam bekend dat de werkzaamheidsgraad van ouderen (50-64 jaar) in Vlaanderen relatief laag is en dat het verschil tussen de arbeidsmarktpositie van mannen en vrouwen in deze leeftijdscategorie het grootst is. Gemiddeld is een op twee oudere mannen aan het werk tegenover een op vier oudere vrouwen.

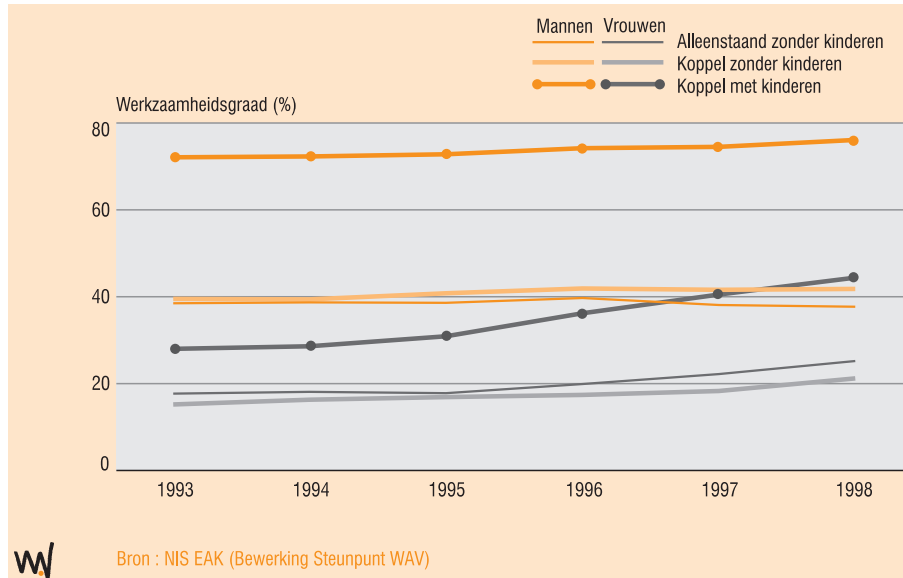
Bijna de helft van de ouderen woont samen met een partner jonger dan 65 jaar en heeft geen kinderen (meer) ten laste. Het is dan ook deze groep die sterk bepalend is voor de globale werkzaamheid in de leeftijdscategorie 50-64 jaar. De werkzaamheidsgraad van mannen uit koppels zonder kinderen ten laste bedraagt slechts 42%. Het aandeel werkenden onder de vrouwen in dezelfde gezinssituatie ligt nog een stuk lager en is met 25% bijzonder gering. Toch moet opgemerkt worden dat vrouwen uit deze groep in de loop van de jaren '90 een bescheiden inhaalbeweging maakten ten opzichte van mannen: in het begin van het voorbije decennium lag de werkzaamheid van oudere samenwonende vrouwen zonder kinderen nog dicht tegen de 15%.

Net als in de andere leeftijdscategorieën vertoont de arbeidssituatie van de alleenstaanden de minste verschillen tussen mannen en vrouwen. Bij de mannen is dit het gezinstype met de laagste werkzaamheidsgraad (37%). Dit is een vaststelling die bij de volwassenen ook reeds werd gemaakt. De werkzaamheid van alleenstaande oudere vrouwen (28%) ligt minder dan 10 ppn. onder het niveau van de mannen. Vrouwen maakten hier een forse inhaalbeweging in vergelijking met het begin van de jaren '90: toen bedroeg het verschil in werkzaamheid tussen vrouwen en mannen in dit huishoudtype nog meer dan 20 ppn. Zoals bij de jongeren en de volwassenen ligt de werkloosheidsgraad van de vrouwelijke en mannelijke eenpersoonshuishoudens relatief hoog (meer dan 10%).

⁹ Het feit dat bij de jongeren een veel groter aandeel laaggeschoold is dan bij de volwassenen, doet geen afbreuk aan de vaststellingen uit deze paragraaf: in tegenstelling tot bij de jongeren, of zij nu laag- of middengeschoold zijn, gaat de aanwezigheid van een of twee kinderen bij laaggeschoolde, samenwonende volwassenen immers *niet* gepaard met een lagere werkzaamheidsgraad.

Figuur 7.2

Evolutie van de werkzaamheidsgraad van de ouderen (50-64 jaar), naar geslacht en huishoudtype (Vlaams Gewest; gemiddelden 1993-1998)

In schril contrast met de lage werkzaamheid van ouderen zonder kinderen staat de arbeidsdeelname van ouderen die wel nog kinderen ten laste hebben.¹⁰ Per 100 oudere mannen, die deel uitmaken van een koppel (<65 jaar) met kinderen, hebben er nog steeds 79 een betaalde baan. Van de vrouwen in dezelfde gezinssituatie is 47% aan het werk. Zoals figuur 7.2 duidelijk maakt is de werkzaamheidsgraad van deze groep vrouwen in de loop van de jaren '90 spectaculair gestegen. Opvallend is verder dat in deze leeftijdscategorie zowel moeders als vaders met twee kinderen vaker aan het werk zijn dan zij met (nog) slechts één kind ten laste. Deze vaststelling versterkt de indruk dat een groot aantal ouderen aan het werk blijft zolang ze in het onderhoud van hun (studerende) kinderen voorzien en dat ze hun loopbaan afbouwen naarmate hun kroost het ouderlijk huis verlaat.

¹⁰ De groep 'koppels met kinderen' in onze indeling naar huishoudstructuur omvat slechts 8% van de totale populatie ouderen en oefent dus weinig invloed uit op de globale werkzaamheidsgraad in deze leeftijdscategorie. Het beperkte aandeel van deze groep in de totale populatie ouderen wordt voor een deel verklaard door de strenge omschrijving ervan in onze indeling naar huishoudstructuur.

5 *Gezinsituatie is een onderscheidende factor*

Uit de andere hoofdstukken en uit vorige Jaarboeken is reeds ten overvloede gebleken dat geslacht, leeftijd en onderwijsniveau persoonsgebonden kenmerken zijn die sterk bepalend zijn voor de positie van Vlamingen op de arbeidsmarkt. De analyse naar huishoudstructuur toont aan dat ook de gezinsituatie een onderscheidende factor is met betrekking tot de arbeidspositie van mannen en vrouwen. Typisch gezinsgebonden arbeidspatronen blijken bovendien leeftijdoverschrijdend te zijn en voor te komen in alle onderwijsniveaus.

Een van de meest opmerkelijke vaststellingen is wel dat er in de arbeidsdeelname naar gezinsstructuur *twee duidelijke en aan elkaar tegengestelde patronen* herkenbaar zijn: enerzijds zijn er de bevolkingsgroepen waar de aanwezigheid van kinderen hand in hand gaat met een relatief hoge werkzaamheid en een lage werkloosheid. Dit arbeidspatroon vinden we zowel terug bij de mannen tussen 25 en 49 jaar als bij de oudere mannen en vrouwen. De tegengestelde tendens manifesteert zich bij de volwassen vrouwen en bij de jongeren, daar zijn het de personen zonder kinderen die de meest gunstige positie innemen op de arbeidsmarkt.

In de huishoudens met drie of meer kinderen ligt de werkzaamheid van de ouders lager en de werkloosheid hoger dan in gezinnen met slechts één of twee kinderen, ongeacht de leeftijd en het onderwijsniveau van de ouders. Het is opmerkelijk dat we dit patroon niet alleen terugvinden bij moeders maar ook, zij het in minder sterke mate, bij vaders.

Een tweede belangrijke vaststelling is dat de samenlevingsvormen die momenteel de sterkste toename kennen, zich laten opmerken door een weinig gunstige arbeidsmarktsituatie. Zo bekleedt het snelst groeiende gezinstype van de jaren '90, het *eenoudergezin*, in vergelijking met de andere huishoudvormen de meest precaire positie op de arbeidsmarkt: het aandeel werkenden onder de alleenstaande moeders (en vaders) is zeer gering en de werkloosheid ligt in deze groep extreem hoog.

Daarnaast wordt ook de sterk groeiende groep van *alleenstaanden* – waartoe momenteel 8% **Hfdst. 18** van de bevolking op beroepsactieve leeftijd behoort – erg getroffen door werkloosheid. Het aantal werkzoekenden in de beroepsactieve bevolking ligt bij de eenpersoonshuishoudens bijna dubbel zo hoog (12%) als gemiddeld (7%). Alleenstaande *mannen* hebben bovendien beduidend minder vaak een betaalde baan dan hun seksegenoten die samenwonen met een partner. Alleenstaande *vrouwen* daarentegen mogen dan wel een hoge werkloosheidsgraad hebben, het aantal werkenden ligt bij hen een flink stuk hoger dan bij vrouwen in andere gezinstypen.

Het eenpersoonshuishouden, met een relatief lage mannelijke werkzaamheidsgraad en een relatief hoge werkzaamheid bij de vrouwen, is het huishoudtype waarin het verschil tussen beide seksen het kleinst is. Bij de jongeren is dit verschil zelfs onbestaande. De kloof tussen de werkzaamheid van mannen en vrouwen is een stuk groter bij de gehuwden of samenwonenden zonder kinderen en het verschil tussen de seksen neemt nog toe bij de koppels met kinderen. Dit patroon vinden we terug in elke leeftijdscategorie en brengt ons tot een derde globale conclusie, namelijk dat er (nog steeds) een nauw verband bestaat tussen seksesegregatie op de arbeidsmarkt en gezinsvorming. Het spreekt voor zich dat dit patroon het sterkst aanwezig is bij de ouderen, maar ook de jongeren hebben het kostwinnersmodel nog niet volledig de rug toegekeerd. Een positieve evolutie in dit verband is dat de verbeterde positie van vrouwen op de arbeidsmarkt in de loop van de jaren '90 zich vooral in die huishoudtypen situeert waar de segregatie het grootst is: in gezinnen met kinderen en in mindere mate bij samenwonenden of gehuwden zonder kinderen.

Een laatste algemene conclusie betreft de wisselwerking tussen het *onderwijsniveau* en de gezinssituatie. De typisch huishoudgebonden arbeidspatronen komen voor in alle onderwijsniveaus. We stelden echter tevens vast dat bepaalde verschillen tussen de gezinstypes versterkt worden naarmate het onderwijsniveau van de leden lager is. Zo neemt bijvoorbeeld de druk op vrouwen om thuis te blijven vanaf het tweede kind toe naarmate zij lager geschoold zijn. Hoewel er een aantal uitzonderingen zijn, kunnen we globaal genomen stellen dat bij de laaggeschoolden de verschillen in arbeidsdeelname tussen de huishoudtypen veel groter zijn dan bij de middengeschoolden, terwijl deze verschillen bij hooggeschoolden vrij beperkt blijven.

